

Prevalence of Emotional Failure Syndrome in Female Students and Its Relationship with the Use of Virtual Network and Satellite Programs

*Ghasem Mohammadyari*¹

*Kamran Jabbari*²

*Somayyeh Ghanbari*³

The aim of this study was to determine the prevalence of emotional failure syndrome in 12th grade female students and its relationship with the use of virtual networks and satellite programs. In this study, a descriptive research method (causal-comparative) has been used. The statistical population of the study included all 12th grade female students in Meshgin Shahr, The statistical sample of the study included 260 people who were selected using multi-stage random sampling. To collect data, Dehghani's Emotional Failure Syndrome Questionnaire (2010) was used. The analyze data by used Fisher's tests showed that emotional failure syndrome among students who use both of virtual networks and satellite programs equal to 67.92% and it is in students who they do not use of virtual networks and satellite programs equal to 17.02 percent and multivariate analyze showed it is significant ($p < 0.05$). Also, the prevalence of emotional failure syndrome is higher among students who use of virtual networks than those who use satellite programs ($p < 0.05$). The incompatibility of the cultural values governing the content of satellite programs and web space programs with the cultural values governing their society on the one hand and the psychological needs, especially the emotional awakening of girls at this age, causes harm and attitudinal conflicts in the opposite sex, eventually, prevalence of symptoms is followed by emotional failure.

Keywords: Emotional Failure Syndrome, Female Students, Virtual Networks, Satellite Programs

1. Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Educational Science, Payame Noor University, Tehran, Iran.

3. MA Student in History and philosophy of education, Payame Noor University, Tehran, Iran.

شکست عاطفی دانش‌آموزان دختر و ارتباط آن با استفاده از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره

قاسم محمدیاری^۱

کامران جباری^۲

سمیه قنبری^۳

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۱۰/۲۲

چکیده

هدف این پژوهش تعیین میزان شکست عاطفی در دانش‌آموزان دختر پایه دوازدهم و ارتباط آن با استفاده از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره بود. در این تحقیق از روش تحقیق توصیفی (علی - مقایسه‌ای) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق دانش‌آموزان دختر پایه دوازدهم شهرستان مشگین‌شهر بود و نمونه آماری تحقیق شامل ۲۶۰ نفر بود که با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه نشانگان شکست عاطفی دهقانی (۱۳۸۹) استفاده شده است. تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون فیشر نشان داد که میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند، برابر با ۶۷/۹۲ درصد است و میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که از شبکه‌های مجازی و از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند، برابر با ۱۷/۰۲ درصد بود. تحلیل واریانس نشان داد که تفاوت به‌دست‌آمده در بین گروه‌ها با اطمینان ۹۵ درصد ($p < 0/05$) معنادار است. هم‌چنین، میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که در شبکه‌های مجازی وب‌گردی کردند، نسبت به دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند، بیشتر است ($p < 0/05$). عدم تناسب ارزش‌های فرهنگی حاکم بر محتوای برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی با ارزش‌های فرهنگی حاکم بر جامعه از یک طرف و نیازهای روانی به‌خصوص بیداری عاطفی دختران در این سن در بروز تعارضات نگرشی در گرایش به جنس مخالف موجب تجربه روابط عاطفی ناپخته شده که می‌تواند در بروز شکست عاطفی در بین نوجوانان دختر تأثیرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها: شکست عاطفی؛ نوجوانان؛ شبکه‌های مجازی؛ برنامه‌های شبکه‌های ماهواره.

Gmohamadyari@pnu.ac.ir

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

Kamranjabari@yahoo.com

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

Ganbari7417814@gmail.com

مقدمه

دوره نوجوانی دوره حساس عاطفی و هم‌چنین شکوفایی استعدادها و شکل‌گیری شخصیت انسانی می‌باشد (مهراندیش، سلیمی بجستانی و نعیمی، ۱۳۹۸). ظهور تکنولوژی‌های نوین همانند شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره توانسته است گاهی جای خانواده را در شکل‌گیری شخصیت و تأمین عواطف و احساسات بگیرد. واضح است تکنولوژی‌های نوین ارتباطی علی‌رغم مزیت‌هایی که دارند می‌توانند با کاهش روابط دوستانه و روابط خانوادگی منجر به آسیب‌های روانی شوند. هم‌چنین، با نمایش الگوهای غلط فرهنگ‌های بیگانه، آسیب‌های فرهنگی بسیاری را در میان نوجوانان به وجود آورند (اسلامی و جهانگیری، ۱۳۹۶). در این رابطه، لیوازویچ و هام^۱ (۲۰۱۹) نشان دادند که بیش از ۵۸ درصد نوجوانان قلدری سایبری را تجربه کرده‌اند. از بین نوجوانان که قلدری سایبری را تجربه کرده‌اند، اختلالات عاطفی ۳۱ درصد، عصبانیت ۲۰ درصد، درماندگی ۲۱ درصد و غم و اندوه ۱۳ درصد در رفتار آن‌ها دیده شده است. یکی از آسیب‌های رسانه‌ها و تکنولوژی‌های نوین ارتباطی، تسهیل شکل‌گیری روابط بین‌فردی آسیب‌زا است. همین روابط بین فردی مشکل‌آفرین یکی از دلایل عمده مراجعه دانش‌آموزان به مرکز مشاوره می‌باشد و یکی از مشکلات عمده دانش‌آموزان نوجوان در این مورد، شکست در روابط عشقی و عاطفی است. در این رابطه پولینگ^۲ (۲۰۰۶) به مراجعات قابل توجه افراد به مراکز مشاوره در زمینه فروپاشی روابط عاشقانه پرداخته است. بعد از شکست روابط عاشقانه^۳، افراد یک سری از نشانه‌های شکست عاطفی و هیجانی را نشان می‌دهند. نشانگان ضربه عاطفی شامل مجموعه نشانه‌ها و علائم شدیدی است که پس از مدتی بعد از انحلال رابطه عاشقانه ظاهر می‌شود (روسه^۴، ۱۹۹۹). این مسأله با کاهش سطح بهزیستی هیجانی و عاطفی، سطح پایین رضایت زندگی، خشم، اندوه و افت تحصیلی شدید ارتباط مستقیم دارد و موجب اختلال در عملکرد فرد در بسیاری از حوزه‌ها از جمله علمی، اجتماعی یا شغلی می‌شود. سپس به واکنش‌های ناسازگار منجر می‌شود (مصباحی، امیری مجد، قمری و بزازیان، ۱۳۹۸). در این رابطه آسایش، قاضی‌نژاد و باهنر (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند تجربه شکست عشقی دختران دانشجو موجب

1. Livazovic, G., Ham, E.
 2. Poling, K.
 3. love trauma
 3. Roose, R. B.

بروز واکنش‌های عاطفی سازگارانه از جمله تنظیم عواطف و واکنش‌های عاطفی ناسازگارانه مثل احساس شکست، احساس بی‌ارزشی، احساس ترس، سردرگمی هیجانی و احساس کمبود و سوگ می‌شود. با توجه به تهاجم فرهنگی که به طرق مختلف از جمله برنامه‌های شبکه‌های ماهواره^۱ انجام می‌شود و هم‌چنین با توجه به محتواهای نامناسب و کنترل‌نشده که از طریق فضای مجازی^۲ به نوجوانان ارائه می‌شود و ازسوی دیگر با توجه به شرایط و ویژگی‌های ارتباط نوجوانان (کوتاه‌مدت بودن، احساسی بودن و پنهانی بودن)، شیوع شکست عاطفی در سطح بالایی قرار دارد (توسلی و همکاران، ۱۳۹۷). شکست عاطفی و شنیدن جواب «نه» از معشوق اتفاق دردآوری است. در این رابطه آسایش و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود نشان دادند که تجربه شکست عاطفی پیامدهای سخت و ناگوار و بعضاً رشد‌محور در بعضی از نوجوانان به‌دنبال دارد. نوجوانی تا دیروز فردی شاد و پرانرژی بوده با شنیدن همین کلمه به آدمی غمگین و آشفته تبدیل می‌شود که از انجام وظایف شخصی و اجتماعی خود بازمی‌ماند. معمولاً این نوجوانان پس از گذراندن دوره‌ای در گنجی و انکار شکست و خشم ناشی از طردشدن افکار گوناگونی مانند اینکه ایراد من چیست و آیا او از من بالاتر است یا اینکه شاید من به اندازه کافی شایسته نیستم به ذهن‌شان خطور می‌کند و آن‌قدر احساس تشویش و ناراحتی می‌کنند که ممکن است دست به خودکشی یا انتقام بزنند (پری لیسان^۳، ۲۰۱۴). در گذر زمان و با تحولات اجتماعی جایگاه خانواده، به‌عنوان تنها کارگزار جامعه‌پذیری افراد تغییر کرده و در حال حاضر شاهد پیدایی رقبای جدی در کنار خانواده نظیر رسانه‌های ارتباط جمعی در امر جامعه‌پذیری افراد هستیم. در بین رسانه‌های متنوع و نوین می‌توان از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای به‌عنوان یکی از پرمخاطب‌ترین رسانه‌ها در سراسر دنیا یاد کرد که امروزه نقش مهمی در رشد شخصیت افراد بازی می‌کند. اما مشکل اساسی و جدی در جامعه‌پذیری افراد در عصر حاضر، عدم هماهنگی و تعامل مناسب میان کارگزاران جامعه‌پذیری می‌باشد (نعیمی، ۱۳۹۰). هم‌چنین فضای مجازی عرصه جدیدی برای حیات بشری است که قابلیت پذیرش و انجام بخش عمده‌ای از نیازها، فعالیت‌ها و شئون زندگی بشر، اجتماعات انسانی و حکومت‌ها را دارد و به‌عنوان سایه فضای واقعی از طریق تمرکز، پردازش و جابه‌جایی اطلاعات، توانایی شبیه‌سازی فعالیت و ساختارهای فضای واقعی را دارد و این شبیه‌سازی را با اثربخشی در

1. Satellite programs
2. Cyberspace
3. Prelipeean

فضای واقعی انجام می‌دهد (مظفری‌نیا و قاسمی‌پور، ۱۳۹۶). برنامه‌های شبکه‌های مجازی و شبکه‌های ماهواره اهداف خاصی را دنبال می‌کنند؛ این در حالی است که کاربران آن‌ها از جمله نوجوانان وقت بیشتری را برای این برنامه‌ها صرف می‌کنند، به طوری که تأثیر نامطلوبی به خصوص در تغییر نگرش‌های نوجوان تأثیر برجای می‌گذارد و از طرفی شبکه‌های مجازی، زمینه‌های برقراری ارتباط بین نوجوان را در محیط مجازی به صورت پنهان و آشکار هموار می‌کند به طوری که ممکن است موجب گرایش نوجوانان به تشدید رابطه عاطفی در محیط واقعی شده و مقدمات ایجاد رابطه عاطفی را ایجاد کرده و گاهی شکست عاطفی را به دنبال دارد. تأثیراتی که برنامه‌های ماهواره و فضای مجازی بر نوجوانان گذاشته است، نشان می‌دهد که خانواده‌ها بدون آگاهی و بدون استفاده از آموزش‌های لازم، به خوبی نمی‌توانند در این حوزه تأثیرگذار باشند و مشکلاتی که در پی ادامه استفاده بدون ضابطه از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی به وجود می‌آید، مسبب اتفاقات ناخوشایندی در زندگی نوجوانان می‌شود (پهلوان و همکاران^۱، ۲۰۱۷).

تأثیر شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای بر شکست عاطفی روزبه‌روز بیشتر می‌شود. در این رابطه، آمار موجود در رابطه با شیوع روابط پیش از ازدواج در بین نوجوانان، به دلایل مختلف از جمله ملاحظات سیاسی اجتماعی و محدود بودن پژوهش‌ها و کمبود بررسی‌های جامع، کم و نارسا است؛ اما همین آمار موجود بسیار نگران‌کننده می‌باشد، به طوری که نتایج مطالعه در بین نمونه آماری در تهران در سال ۱۳۹۶ نشان می‌دهد میزان گزارش شکست عاطفی و روابط عاشقانه در بین نوجوانان مدرسه‌ای تا ۶۰ درصد نیز رسیده است (قادرزاده، محمدی و محمدی، ۱۳۹۶). این آمار خبر از آسیب‌پذیری در بین قشر نوجوان می‌دهد که در صورت عدم مطالعه آن و ارائه راه کارهای علمی در آینده، صدمات زیادی به جامعه ایرانی - اسلامی خواهد زد. سترگ (۱۳۹۶) به این نتیجه رسید که فضای مجازی آسیب‌های جدی به ساخت‌های شناختی، عاطفی و رفتاری زوجین وارد می‌سازد، بدین نحو که از نظر شناختی منجر به تهییج تخیلات جنسی، آسیب‌های معنوی و سلب قدرت تفکر، شکست عقل نظری و در نهایت تغییر باورها می‌شود. در ساحت رفتار نیز باعث تغییر سبک زندگی زوجین و حتی تزلزل و فروپاشی نهاد خانواده می‌شود. یافته‌های غفاری و همکاران (۱۳۹۶) نیز حاکی از این بود که بین استفاده از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای و بی‌ثباتی ازدواج و استفاده از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و

1. Pahlavan, M., Amouzad Mahdiraji, M., Allah Yar Ahmadi, E., Asadi, M., Allah Yar Ahmadi., A

نگرش مثبت نسبت به رابطه با جنس مخالف، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. در این رابطه شریف‌زاده، میرمحمدتبار و سهرابی (۱۳۹۵) نیز به این نتیجه رسیدند که با افزایش نوع و میزان استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی (برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و اینترنت)، دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. هم‌چنین، یافته‌های آیدین، ساری و ساهین^۱ (۲۰۱۸) حاکی از این بود که شیوه‌های استفاده همسران از شبکه‌های اجتماعی بر ازدواج تأثیر منفی می‌گذارد. کلایتون^۲ (۲۰۱۴) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که شبکه‌های اجتماعی با فراهم کردن زمینه روابط عاشقانه با افرادی غیر از همسر، باعث خیانت زناشویی شده و در نهایت به طلاق عاطفی ختم می‌شود بنابراین، این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال بود که اولاً میزان شکست عاطفی در دانش‌آموزان دختر پایه دوازدهم چه میزان است؟ و دوماً آیا استفاده از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای و استفاده از شبکه‌های مجازی با شکست عاطفی دختران نوجوان رابطه معنی‌داری دارد؟ بنابراین، یکی از فرضیه‌های این تحقیق عبارت است از اینکه بین دختران نوجوانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند با دختران نوجوانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند، از نظر شکست عاطفی تفاوت معناداری وجود دارد. فرضیه دوم تحقیق عبارت است از اینکه بین دختران نوجوانی که از شبکه‌های مجازی استفاده کردند با دختران نوجوانی که از شبکه‌های مجازی استفاده نکردند، از نظر شکست عاطفی تفاوت معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

در این پژوهش از روش توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش دانش‌آموزان دختر پایه دوازدهم در مشگین شهر به تعداد ۷۸۳ نفر می‌باشد و از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است. ابتدا از بین کلاس‌های مدارس انتخاب شده، ۳۳۶ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند. انتخاب تعداد بالای نمونه به دلیل احتمال ناهمگن بودن برخی افراد در گروه‌ها و افت افراد نمونه بود بنابراین، دانش‌آموزان براساس برخی مؤلفه‌های خانوادگی از جمله تحصیلات والدین، میزان درآمد خانواده، داشتن باورهای فرهنگی و دینی اعضای خانواده و هم‌چنین، نداشتن بیماری و مصرف برخی داروها و عدم تأهل در گروه‌ها همگن

شدند و دانش‌آموزانی که وضعیت خانواده آن‌ها در کرانه‌های خیلی بالا یا کرانه‌های خیلی پایین در مؤلفه‌های ذکر شده از جمله تحصیلات والدین و میزان درآمد خانواده بودند یا دارو مصرف می‌کردند و هم‌چنین نوجوانان متأهل، از تحقیق کنار گذاشته شدند. به این ترتیب، ۶۲ نفر از گروه استفاده‌کنندگان از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی و ۱۴ نفر از گروه عدم استفاده‌کنندگان از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی حذف شدند. نمونه‌نهایی تحقیق شامل ۲۶۰ نفر بود که در گروه اول (گروه استفاده‌کنندگان از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره) ۲۱۳ نفر که براساس خودگزارشی، حداقل از یکی از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره یا از شبکه‌های مجازی استفاده کردند قرار گرفتند و در گروه دوم (گروه عدم استفاده‌کنندگان از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره) ۴۷ نفر قرار گرفتند که براساس خودگزارشی، از هیچ‌یک از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند.

برای گردآوری اطلاعات از پرسش‌نامه نشانگان شکست عاطفی دهگانی (۱۳۸۹) استفاده شد. این پرسش‌نامه ۴۵ سؤال دارد که شامل نمره کلی بین ۴۵ تا ۲۲۵ و سه خرده‌مقیاس فرعی دربرگیرنده نشانگان شناختی، نشانگان هیجانی و نشانگان رفتاری برای ارزیابی نشانگان ناشی از فروپاشی روابط عاطفی و عاشقانه است. در این پرسش‌نامه در مقابل هر جمله گزینه کاملاً نادرست = ۱، نادرست = ۲، تا حدی درست = ۳، درست = ۴ و کاملاً درست = ۵ قرار دارد. هر خرده‌مقیاس ۱۵ سؤال دارد. نشانگان شناختی با سؤالات ۱ تا ۱۵، نشانگان هیجانی با سؤالات ۱۶ تا ۳۰ و نشانگان رفتاری با سؤالات ۳۱ تا ۴۵ اندازه‌گیری شده است. نمره برش این پرسش‌نامه ۱۲۰ و نمره بالاتر، نشانه شدت شکست عاطفی می‌باشد. ضریب پایایی این پرسش‌نامه توسط دهقانی (۱۳۸۹) از طریق بازآزمایی با فاصله یک هفته برابر ۰/۸۱ و آلفای کرونباخ به‌منظور ارزیابی همسانی درونی، در حد مناسبی در مورد یک نمونه دانشجویی ۴۹ نفری ۰/۷۹ به‌دست آمد. پایایی پرسش‌نامه در این تحقیق براساس آزمون آلفای کرونباخ برای سه خرده‌مقیاس نشانگان شناختی، نشانگان هیجانی و نشانگان رفتاری به‌ترتیب برابر ۰/۷۸، ۰/۷۴ و ۰/۸۲ و پایایی کل مقیاس برابر ۰/۷۶ به‌دست آمد. جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق با استفاده از آزمون فشر به مقایسه فراوانی شکست عاطفی بین گروه‌های آماری و با استفاده از آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA) به بررسی

میزان نشانگان شکست عاطفی در بین گروه‌های آماری پرداخته شده و در نهایت، با استفاده از آزمون تعقیبی بنفرونی^۱، گروه‌های آماری به صورت زوجی با یکدیگر مقایسه شده‌اند.

یافته‌های تحقیق

با عنایت به استفاده از آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره در این تحقیق و رعایت مفروضه‌های این تحلیل، با آزمون کولموگروف - اسمیرنوف، نرمال بودن توزیع متغیرهای تحقیق تأیید شد ($p > 0/05$). هم‌چنین همسانی واریانس گروه‌های آماری با آزمون لوین ($p > 0/05$) بررسی و تأیید شد.

جدول ۱. نتایج آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره

منبع	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	سطح معناداری	مجذور اتا
گروه	۱۵۰۰۸/۶۲	۳	۵۰۰۲/۸۸	۵/۴۷	۰/۰۱	۰/۰۶
خطا	۲۳۴۲۰۴/۱۶	۲۵۶	۹۱۴/۸۶			
کل	۳۲۱۴۴۰۸	۲۶۰				

مطابق نتایج جدول ۱ بین میزان شکست عاطفی ($F=5/47$ و $P=0/01 < 0/05$) در بین گروه‌های آماری تحقیق تفاوت معنی داری وجود دارد. جهت بررسی میزان اختلاف بین گروه‌های آماری از آزمون تعقیبی بنفرونی استفاده شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون تعقیبی بنفرونی

گروه i	گروه j	میانگین اختلاف
شکست عاطفی از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	-۲۲/۸۳**
	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	-۵/۲ ^{ns}
	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.	-۱۰/۷۸ ^{ns}

میانگین اختلاف	گروه j	گروه i	
۱۷/۶۳*	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	شکست عاطفی
۱۲/۰۵ ^{NS}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.		
-۵/۵۸ ^{NS}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	

*: $P < 0/05$ تفاوت در سطح ۹۵ درصد اطمینان معنادار است.

** : $P < 0/01$ تفاوت در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار است.

NS: تفاوت معناداری بین گروه‌ها وجود ندارد.

مطابق نتایج جدول ۲ میزان شکست عاطفی در دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند، به صورت معنی‌داری بالاتر از دانش‌آموزانی است که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند ($p < 0/01$) یا از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند ($p < 0/05$). از سوی دیگر می‌توان گفت بین میزان شکست عاطفی در بین سایر گروه‌های دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود ندارد ($p > 0/05$). به منظور بررسی ابعاد شناختی، هیجانی و عاطفی شکست عاطفی در بین گروه‌ها، از تحلیل واریانس چندمتغیری استفاده شده است و تفاوت معنادار بین گروه‌ها با آزمون‌های چهارگانه اثربیایی، لامبدا یویلکز، اثر هولینگ و بزرگترین ریشه‌روی، بررسی و تأیید شده است ($p < 0/05$).

جدول ۳. نتایج آزمون‌های معنی‌دار تحلیل واریانس چندمتغیری فرضیه‌های فرعی

نام آزمون	مقدار	F	درجه آزادی فرضیه	خطای درجه آزادی	سطح معنی داری	گروه
اثر پیلایی	۰/۱۴	۴/۲۴	۹	۷۶۸	۰/۰۰۱	
لامبدا یویلکز	۰/۸۶	۴/۲۹	۹	۶۱۸/۳۲۰	۰/۰۰۱	
اثر هولینگ	۰/۱۵	۴/۲۹	۹	۷۵۸	۰/۰۰۱	
بزرگترین ریشه‌روی	۰/۱۰	۸/۲۸	۳	۲۵۶	۰/۰۰۱	

جدول ۳ نشان می‌دهد که سطح معنی‌داری آزمون‌ها، قابلیت استفاده از تحلیل واریانس چندمتغیره را مجاز می‌شمارد بنابراین، در گروه‌های مورد مطالعه حداقل از نظر یکی از متغیرهای وابسته تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۴. نتایج آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره

منبع	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	سطح معناداری	مجذور اتا
گروه	نشانگان شناختی	۳	۴۳۰/۰۲	۳/۵۷	۰/۰۲	۰/۰۴
	نشانگان هیجانی	۳	۹۶۱/۸۱	۷/۳۷	۰/۰۰۱	۰/۰۸
	نشانگان رفتاری	۳	۵۲۵/۲۶	۴/۴۹	۰/۰۰۴	۰/۰۵

مطابق نتایج جدول ۴ بین میانگین نمرات نشانگان شناختی شکست عاطفی ($F=۳/۵۷$)؛ نشانگان هیجانی شکست عاطفی ($P=۰/۰۱۵ < ۰/۰۵$)؛ نشانگان رفتاری شکست عاطفی ($P=۰/۰۰۴ < ۰/۰۵$)؛ در گروه‌های آماری تحقیق تفاوت معناداری وجود دارد. جهت بررسی میزان اختلاف بین گروه‌های آماری از آزمون تعقیبی بنفرونی استفاده شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون تعقیبی بنفرونی نشانگان شناختی در فرضیه‌های فرعی تحقیق

میانگین اختلاف	گروه j	گروه i	نشانگان شناختی
-۶/۷۳*	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند.	
-۱/۸۳ ^{ns}	از شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.		
-۲/۰۶ ^{ns}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.		
۴/۹۰ ^{ns}	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	
۴/۶۷ ^{ns}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.		
-۰/۲۳ ^{ns}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	

میانگین اختلاف	گروه j	گروه i	
-۹/۰۱**	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند.	نشانگان هیجانی
-۰/۱۲ ^{NS}	از شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.		
-۲/۸۸ ^{NS}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.		
۸/۸۹**	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	نشانگان رفتاری
۶/۱۲*	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	
-۷/۰۹**	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند.	
-۳/۲۵ ^{NS}	از شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.		نشانگان رفتاری
-۵/۸۴*	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.		
۳/۸۳ ^{NS}	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	
۱/۲۵ ^{NS}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.		
-۲/۵۸ ^{NS}	از شبکه‌های مجازی استفاده کردند.	از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند.	

*: $P < 0/05$ تفاوت در سطح ۹۵ درصد اطمینان معنادار است.

** : $P < 0/01$ تفاوت در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار است.

NS: تفاوت معناداری بین گروه‌ها وجود ندارد.

بر اساس نتایج جدول ۵، میزان نشانگان شناختی شکست عاطفی در دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند، به صورت معنی‌داری بالاتر از دانش‌آموزانی است که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند ($p < 0/05$). بین میزان نشانگان شناختی شکست عاطفی در بین سایر گروه‌های دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود ندارد ($p > 0/05$). میزان نشانگان هیجانی شکست عاطفی در دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند، به صورت معنی‌داری بالاتر از

دانش‌آموزانی است که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند ($p < 0/01$) یا صرفاً از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند ($p < 0/01$) یا صرفاً از شبکه‌های مجازی استفاده کردند ($p < 0/05$). بین میزان نشانگان هیجانی شکست عاطفی در بین سایر گروه‌های دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود ندارد ($p > 0/05$). میزان نشانگان رفتاری شکست عاطفی در دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند به صورت معنی‌داری بالاتر از دانش‌آموزانی است که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند ($p < 0/01$) یا صرفاً از شبکه‌های مجازی استفاده کردند ($p < 0/05$). از سوی دیگر می‌توان گفت بین میزان نشانگان رفتاری شکست عاطفی در بین سایر گروه‌های دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود ندارد ($p > 0/05$). برای بررسی رابطه بین شکست عاطفی و استفاده از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی از آزمون فیشر استفاده شده است که نتایج آن در جدول شماره ۶ آمده است.

جدول ۶. شکست عاطفی دانش‌آموزان

گروه ۴ (در از شبکه‌های مجازی استفاده کردند)	گروه ۳ (از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند)		گروه ۲ (از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند)		گروه ۱ (از شبکه‌های مجازی و برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند)		شکست عاطفی پایین	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		درصد
۵۴/۲۶	۵۱	۶۰/۶۱	۴۰	۳۲/۰۸	۱۷	۸۲/۹۸	۳۹	شکست عاطفی بالا
۴۵/۷۴	۴۳	۳۹/۳۹	۲۶	۶۷/۹۲	۳۶	۱۷/۰۲	۸	کل
۱۰۰	۹۴	۱۰۰	۶۶	۱۰۰	۵۳	۱۰۰	۴۷	نتایج آزمون فیشر
سطح معناداری = ۰/۰۰۱		درجه آزادی = ۳		مقدار فیشر = ۲۷/۸۰۳				

گروه ۱: گروهی که نه از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و نه شبکه‌های مجازی استفاده نکردند.
گروه ۲: گروهی که هم از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و هم شبکه‌های مجازی استفاده کردند.

گروه ۳: گروهی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند؛ اما از شبکه‌های مجازی استفاده نکردند.

گروه ۴: گروهی که از شبکه‌های مجازی استفاده کردند؛ اما از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند.

براساس نتایج جدول ۶ میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند، ۱۷/۰۲ درصد و میزان شیوع نشانگان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند، ۶۷/۹۲ درصد است. هم‌چنین، میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند؛ اما از شبکه‌های مجازی استفاده نکردند، ۳۹/۳۹ درصد و در بین دانش‌آموزانی که از شبکه‌های مجازی استفاده کردند؛ اما از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده نکردند، ۴۵/۷۴ درصد بود. براساس نتایج آزمون فیشر بین استفاده از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی با میزان شکست عاطفی رابطه معناداری وجود دارد ($p < 0/05$).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق تعیین میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزان دختری بود که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند. نتایج تحقیق نشان داد میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده کردند، بیشترین مقدار و در بین دانش‌آموزانی که از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره و شبکه‌های مجازی استفاده نکردند، کمترین مقدار را دارد. هم‌چنین میزان شکست عاطفی در بین دانش‌آموزانی که تنها از شبکه‌های مجازی استفاده کردند، بیشتر از دانش‌آموزانی که تنها از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره استفاده کردند. یافته‌های این تحقیق با مطالعات آشیانی و دستانی (۱۳۹۵)، آقامحمدیان شهرباف، سپهری شاملو و شهسواری (۱۳۹۷)، سهرابی یوسفی و محمودی‌پناه (۱۳۹۷)، اکبری و همکاران (۱۳۹۰) و لطفی و سعادت‌تی شامی (۱۳۹۵) همسویی دارد. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه برنامه‌های شبکه‌های ماهواره مبتنی بر اهداف و ارزش‌های فرهنگی

متفاوت و گاهی متعارض با اهداف و ارزش‌های حاکم بر جامعه ایرانی و اسلامی است، این برنامه‌ها از طریق رسانه‌ها ارتباط خود را با نوجوانان نزدیک کرده‌اند و از طرفی نوجوانان که در مرحله هویت‌دهی و تکوین نگرش‌های اجتماعی خود به‌خصوص رابطه با دوستان و محیط اجتماعی بزرگ‌تری هستند، از این طریق تحت تأثیر قرار می‌گیرند و در این راستا نوجوانان جهت ارضای حس کنجکاوی برحسب نیازهای عاطفی خود به جست‌وجوی شیوه‌های متنوعی از روابط اجتماعی گسترده‌تر به‌خصوص رابطه عاطفی با جنس مخالف در شبکه‌های مجازی برانگیخته می‌شوند که پیامد این رفتارها، در بیشتر مواقع با تجربیات تلخ شکست عاطفی همراه است. هم‌چنین، شبکه‌های مجازی فضایی ایجاد می‌کنند که برقراری ارتباط نوجوانان با جنس مخالف بدون موانع حقیقی تسهیل می‌شود و شبکه‌های مجازی که عمدتاً در خدمت ایجاد ارتباط بین فردی و گروهی معرفی شده، به‌آسانی در جهت گرایش به ارتباط با جنس مخالف با توجه به نیازهای عاطفی و روانی نوجوانان به کار گرفته می‌شود که پیامد بسیاری از این روابط عاطفی بین نوجوانان، احساس شکست عاطفی و گسترش اثر منفی این شکست عاطفی، بر بسیاری از جنبه‌های عاطفی، اجتماعی و تحصیلی نوجوان است. در تحقیقات مختلف، آمار متفاوتی از نشانگان شکست عاطفی وجود دارد. در این زمینه برخی مطالعات نشان دادند که میانگین نشانگان شکست عاطفی ۶/۳۲ درصد است (مصباحی، امیری معجد، قمری، بزازیان، ۱۳۹۸) درحالی که در همین سال، نتیجه مطالعه دیگری میانگین نشانگان ضربه عشقی را در نمونه‌های خود بین ۱۰ تا ۴۶ درصد در ابعاد سه‌گانه رفتاری، شناختی و احساسی توصیف کرده است (توسلی و همکاران، ۱۳۹۷). مطالعه دیگری نیز اعلام داشت یک سوم دختران و پسران تجربه شکست عشقی را دارند (محمودی‌پناه، سهرابی، جعفری، ۱۳۹۸). در باب مقایسه جنسیتی نشانگان شکست عاطفی نیز، هر چند برخی مطالعات تفاوت معناداری بین دختران و پسران از نظر شدت علائم تجربه شکست عاطفی نشان ندادند (محمودی‌پناه، ۱۳۹۷)؛ اما برخی مطالعات نیز نشان دادند که دختران بیشتر از پسران شکست عاطفی خورده‌اند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۱).

در زمینه ارتباط مثبت بین استفاده از شبکه‌های مجازی با میزان شکست عاطفی، می‌توان گفت که یافته‌های این تحقیق با نتایج مطالعات مولایی و جانی (۱۳۹۴)، خواجه‌نوری و دلاور (۱۳۹۱)، بریگل^۱ (۲۰۰۸)، براکت و هنری ورینگ^۲ (۲۰۰۸) و ویتی^۱ (۲۰۰۸) همسو و هماهنگ می‌باشد.

فضای مجازی دنیای وسیع و پیچیده‌ای است که گروه‌ها و افراد مختلف با گرایش‌ها، باورها، اعتقادات و ویژگی‌های متفاوت و گوناگون دیگر در آن حضور مجازی دارند. امروزه فضای مجازی تمامی حوزه‌ها، معانی، مفاهیم را تحت تأثیر قرار داده است. ارتباطات شبکه‌ای به مثابه اساس فعالیت ارتباط انسان، در حال دگرگون ساختن تمام ارتباطات انسانی است. عوامل عاطفی و شخصیتی مانند میزان احساس تنهایی که هر یک از ما در درون خودمان احساس می‌کنیم، می‌تواند بر روی نوع رفتار ما در روابط بین فردی و هم‌چنین راه‌های انتخابی برای شکل‌گیری این روابط تأثیر مهمی داشته باشد. با توجه به اینکه شکست عاطفی بر روی رفتارهای فردی و بین فردی بسیار تأثیرگذار است و امروزه از جمله عواملی است که برای پیش‌بینی رفتار انسان در موقعیت‌های مختلف به کار برده می‌شود و از طرفی، استفاده از اینترنت و به دنبال آن استفاده از شبکه‌های مجازی به خصوص در بین جوانان و نوجوانان سراسر جهان و از جمله ایران، به سرعت رو به افزایش است، به طوری که این روزها برنامه‌های پیام‌رسان‌ها به عنوان پرکاربردترین استفاده‌ها از اینترنت معرفی می‌شوند (درتاج، رجیبیان ده‌ریزه و فتح‌الهی، ۱۳۹۷). یکی از آسیب‌های فضای مجازی، دوستی‌های اینترنتی نادرست است که سبب می‌شود دو طرف در یک فضای غیر واقعی، با هویت متفاوتی خود را معرفی کنند بنابراین، شناخت واقعی از همدیگر کسب نمی‌کنند و در ادامه این ارتباط و دوستی به دلیل وابستگی عاطفی طرفین یا یکی از آن دو، تصمیمات احساسی و آنی برای زندگی خود می‌گیرند. افرادی که در فضای مجازی عاشق می‌شوند، می‌توانند به سرعت به توصیف علایق خود پردازند تا نظر طرف مقابل خود را جلب کنند، بنابراین اگر این ارتباط مجازی درست جلو نرود و برخلاف خواسته خودشان باشد، دچار شکست عاطفی می‌شوند (پهلوان و همکاران، ۲۰۱۷). شکست عاطفی به عنوان آسیب اجتماعی پنهان، بیشترین تبعات منفی را در جوانان ایجاد می‌کند که شاید در ظاهر، آن‌ها از تأثیر این امر هم غافل باشند و از آثار مخرب آن مطلع شوند؛ اما با گذشت زمان و بروز مشکلات زیادی برای آن‌ها در رابطه‌شان به وجود می‌آید. یکی از مشکلات جامعه ما جایگزین کردن شبکه‌های مجازی به جای ارتباط و تعامل بین نوجوانان است که دختر و پسر، ناخواسته درگیر ارتباط‌های پوچ و نادرستی می‌شوند که تنها راه، این است که نوجوانان ارتباط خود را مدیریت کرده و با انجام تفریحات سالم، روابط بین خود و خانواده را مستحکم کرده و به جای اینکه محبت واقعی را در فضاهای مجازی پیدا کنند، با

در کنار هم‌بودن، انجام کارها و تفریحات مشترک و نادیده گرفتن ایرادها، ارتباطات عاطفی خود را مستحکم‌تر کنند (مظفری‌نیا و قاسمی‌پور، ۱۳۹۶). میزان استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و شیوه زندگی نوین بر گرایش جوانان به دوستی با جنس مخالف تأثیر فراوانی دارند (خواجه نوری و دلاور، ۱۳۹۱). اینترنت می‌تواند دوستی‌های قوی منحصر به فرد را به وجود آورد. کنش‌های مکاتباتی نوشته‌شده در اینترنت، دوستی عمیق و هم‌چنین دقت در انتخاب و خصوصیات شخصی هر فرد و دوستانش را تحت تأثیر قرار می‌دهد (بریگل، ۲۰۰۸). فضای مجازی محیط منحصر به فردی را برای یادگیری و تجربه افراد در مورد روابط و تمایلات جنسی در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد. هم‌چنین نبود ویژگی‌های زندگی با ارزش‌های سنتی در اینترنت می‌تواند به ایجاد رابطه‌های بسیار شخصی و صمیمی منجر شود (ویت، ۲۰۰۸). دختران نوجوان در این سنین برخی از کنجکاوی‌ها و نیازهای عاطفی به خصوص دارند بنابراین، تحت تأثیر برنامه‌های متنوع و هدف‌مند ویژه نوجوانان به سمت رفتار جنسی نامتعارف، میل به جنس مخالف، خشونت، چت و هک گرایش پیدا می‌کنند (مولایی و جانی، ۱۳۹۴). به‌عنوان یک جمع‌بندی و در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت افزایش دامنه حضور اینترنت در زندگی روزمره، موجب گسترش کنش متقابل الکترونیکی میان دختران و پسران جوان شده است. همراه با این تحولات، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای ریشه‌گرفته از سنت‌ها تضعیف شده‌اند و معانی اجتماعی جدیدی مانند دوستی با جنس مخالف در دنیای مجازی شکل گرفته است. بررسی رابطه بین استفاده از شبکه‌های مجازی اینترنت، متوسط ساعات استفاده از اینترنت در طول هفته، ارتباط با دوستان و یافتن دوستان جدید، وب‌گاه‌های همسریابی، محیط تعاملی وبلاگ و شبکه‌های اجتماعی با شکست عاطفی نشان می‌دهد که بین این متغیرها رابطه معنی‌داری وجود دارد. جهت این رابطه مثبت، ولی شدت رابطه‌ها کم بوده است. به‌عبارت دیگر، با افزایش طول دوره و میزان استفاده از اینترنت، صرف وقت بیشتر برای ارتباط با دوستان، استفاده بیشتر از محیط‌های تعاملی مانند وبلاگ‌ها و شبکه‌های اجتماعی بین پاسخگویان، نگرش مثبت به دوستی اینترنتی نیز در میان آن‌ها افزایش می‌یابد بنابراین، می‌توان گفت استفاده از اینترنت در نگرش مثبت به دوستی اینترنتی با جنس مخالف تأثیرگذار است. در این رابطه می‌توان گفت که هنجارهای گروهی اهمیت بیشتری برای نوجوان دارد (بونک و وگت، ۲۰۰۸، ترجمه صفاری‌نیا و حسن‌زاده، ۱۳۹۷)، به‌طوری که گرایش هر یک از دوستان به استفاده از شبکه‌های مجازی و هم‌چنین، استفاده از این شبکه‌های مجازی برای برقراری روابط دوستی، می‌تواند مورد توجه نوجوان قرار گرفته و او را به استفاده از شبکه‌های

مجازی ترغیب نماید. هم چنین، بیداری عاطفی و احساس نیاز نوجوان جهت ارضای نیازهای عاطفی، موجب گرایش او به برقراری رابطه با دوستان و گروه نوجوانان می شود و با توجه به اینکه شبکه های مجازی شرایطی جدید و متنوعی برای ایجاد ارتباط فراهم نموده است، موجب ارضای نوجویی نوجوان و جلب توجه نوجوان به شبکه های مجازی شده و کنجکاوی های نوجوان که بیشتر زمینه عاطفی و جنسی دارد، زمینه ساز گرایشات به روابط با جنس مخالف را فراهم می کند.

در زمینه ارتباط مثبت بین استفاده از ماهواره با میزان نشانگان شکست عاطفی، یافته های این تحقیق با یافته های مبارکی و شرفی (۱۳۹۷)، غفاری و همکاران (۱۳۹۶)، رجبی و البرزی (۱۳۹۶) و شریف زاده و همکاران (۱۳۹۵) همسو و هماهنگ می باشد. ارتباط با جنس مخالف در دوره نوجوانی و نگرش او نسبت به این موضوع، قسمتی از زندگی واقعی نوجوان است بنابراین، برای برقراری ارتباط سالم ابتدا باید دانش و اطلاعاتی کسب کند. در این میان ماهواره به عنوان یکی از فراگیرترین و مؤثرترین وسایل ارتباط جمعی، نقش تربیتی و اطلاعاتی دارد. سریال های ماهواره ای در توسعه روابط قبل از ازدواج و خارج از چارچوب خانواده نقش مؤثری داشته و در شکل گیری شکست عاطفی نقش بازی می کند (رجبی و البرزی، ۱۳۹۶). استفاده از ماهواره می تواند با تحت تأثیر قراردادن عواملی هم چون اعتقادات دینی و میزان ارتباط والدین با فرزندان، در نگرش به دوستی با جنس مخالف نقش داشته باشد (مبارکی و شرفی، ۱۳۹۷). هم چنین زمانی که ساعات استفاده از ماهواره، میزان تماشای فیلم های منفی و میزان استفاده تفریحی از ماهواره افزایش پیدا می کند؛ چون زمینه بیشتری برای تغییر نگرش ایجاد می شود، بنابراین احتمال تجربه دوستی با جنس مخالف نیز افزایش می یابد (رجبی و البرزی، ۱۳۹۶). پس می توان گفت که نوع استفاده از فناوری های جدید اطلاعاتی و ارتباطی (ماهواره و اینترنت) بر دوستی با جنس مخالف مؤثر است (شریف زاده، میر محمدتبار، سهرابی، ۱۳۹۵). استفاده از برنامه های شبکه های ماهواره تنها بر دوران قبل از ازدواج تأثیر نداشته و در بی ثباتی ازدواج و نگرش مثبت نسبت به رابطه فرازنشویی نیز تأثیر دارد (غفاری و همکاران، ۱۳۹۶). در تبیین مطالب فوق بایستی گفت امروزه رسانه ها یکی از ابزارهایی هستند که بسیار از آن ها استفاده می شود و بخش مهمی از اوقات مردم و به ویژه جوانان و نوجوانان را پر می کنند. رسانه ضمن آنکه اوقات افراد را پر می کند، به مرجعی مورد اطمینان برای به دست آوردن اطلاعات تبدیل شده است. مخاطبان رسانه و از جمله نوجوانان، هر آنچه را که از رسانه پخش می شود، موضوعی معتبر قلمداد می کنند از این رو، این رسانه ها به ابزاری تأثیرگذار بر خلق و خو و رفتار افراد تبدیل شده است. با توجه به چنین جایگاهی، رسانه ها اهمیت بسزایی در

روند جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری افراد جامعه یافته‌اند. بدین ترتیب می‌توان گفت نفوذ برنامه‌های ماهواره‌ای در قوت‌بخشیدن به ارزش‌های مدرنی مانند مادی‌گرایی، فردگرایی، آزادی‌های نامحدود و کامیابی به هر قیمتی و تغییر ارزش‌ها و باورهای جامعه انکارناپذیر خواهد بود. یکی از نیازهای اساسی نوجوانان که به‌ویژه در این مقطع سنی بروز می‌کند، نیازهای شدید عاطفی است. شاید به جرأت بتوان گفت که نیازهای عاطفی در این سنین، تمامی نیازها و حتی رفتارهای نوجوانان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. ازسویی، جوانان با فشارهای متناقض از طرف جامعه و خانواده مواجه هستند. در این شرایط، حضور گسترده و هجوم برنامه‌های ماهواره‌ای نقش قابل توجهی در تغییر اندیشه‌ها و باورها ایفا کرده و به تدریج عدم توجه به ارزش‌ها را عادی و معمول می‌گرداند. به این ترتیب، کج‌روی و هنجارشکنی در برنامه‌های ماهواره، انحراف از هنجارهای اجتماعی را امری عادی جلوه‌گر می‌سازد. با توجه به اینکه اغلب مخاطبان و به‌ویژه نوجوانان از برنامه‌های تفریحی ماهواره بیشتر استفاده می‌کنند و در این برنامه‌ها، روابط میان دو جنس مخالف بدون مرز و بسیار متفاوت از قواعد و باورهای جامعه ماست، به تدریج بر اذهان مخاطبان گذاشته و در رفتارهای آنان آشکار می‌شود. می‌توان گفت بسیار از افراد هستند که ماهواره را منبع مشکلات خود ذکر و آن‌را عامل اصلی شکست عاطفی خود عنوان می‌کنند.

از جمله محدودیت‌های تحقیق حاضر، محدود بودن جامعه آماری به دانش‌آموزان دختر پایه دوازدهم شهرستان مشکین شهر بود که توان تعمیم نتایج به دانش‌آموزان سایر پایه‌های تحصیلی، پسران یا دانش‌آموزان سایر مناطق را با محدودیت مواجه می‌سازد. هم‌چنین در این تحقیق با توجه به امکان نمونه‌گیری و جای‌گزینی تصادفی نمونه‌ها در گروه‌های آزمایشی و گواه، محدودیت مربوط به کنترل متغیرهای زمینه‌ای تأثیرگذار بر شکست عاطفی مانند ویژگی‌های فرهنگی و خانوادگی دانش‌آموزان، اگرچه با جایگزینی نمونه‌های همگن کاهش یافت؛ اما باز وجود دارد. در راستای مدیریت اوقات فراغت دانش‌آموزان و کاهش زمان دسترسی آنان به برنامه‌های نامناسب در فضای مجازی و ماهواره، می‌توان از ظرفیت فضای مجازی استفاده نموده و برنامه‌های علمی- فرهنگی توسط مدرسه و معلمان در قالب طرح ویژه مدارس تدارک دیده و در دوره شیوع کرونا، از طریق برنامه شاد برای دانش‌آموزان ارائه داد. هم‌چنین در شبکه‌های مجازی رسمی همانند برنامه‌های شاد، از معلمان و مسئولین مدرسه انتظار می‌رود در قالب طرح ویژه مدارس، ضمن آگاه‌سازی دانش‌آموزان از مضرات استفاده بیش از حد از ماهواره و فضای مجازی، شیوه‌های استفاده صحیح را ضمن تدریس خود در برنامه آموزشی بگنجانند.

از مدیران، معلمان و مسئولین محترم آموزش و پرورش مشکین شهر و دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش که ما را در انجام آن یاری رساندند، سپاس گزایم.

منابع

- آسایش، محمدحسن؛ قاضی نژاد، نیکو و باهنر، فهیمه (۱۳۹۹)، تبیین واکنش‌های عاطفی دختران با نشانگان شکست عشقی: مطالعه‌ای کیفی، نشریه علمی فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، ۵۳، ۱۵۴-۱۲۵.
- اسلامی، علی؛ جهانگیر، زهرا (۱۳۹۶)، شبکه‌های اجتماعی مجازی، آسیب‌شناسی روانی و فرهنگی در خانواده، اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، آسیب‌شناسی روانی و تربیت، تهران، دانشگاه الزهراء (سلام‌الله‌علیها)، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۹۶.
- اکبری، ابراهیم؛ محمود علیلو، مجید؛ خانجانی، زینب؛ پورشریفی، حمید؛ فهیمی، صمد؛ امیری پیچاکلاپی، احمد و... (۱۳۹۱)، مقایسه دانشجویان دارای شکست عشقی با و بدون نشانگان بالینی در طرحواره‌های ناسازگار اولیه و الگوهای فرزندپروری، مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، سال ۱۸، شماره ۳، ۱۹۴-۱۸۴.
- بونک، آبراهام پی، وگت، مارک ون (۲۰۰۸). روان‌شناسی اجتماعی کاربردی. ترجمه مجید صفاری نیا و پرستو حسن زاده (۱۳۹۷). تهران، نشر ویرایش.
- توسلی، زهرا؛ آقامحمدیان شعریاف، حمیدرضا؛ سپهری شاملو، زهره و شهسواری، مجید (۱۳۹۷)، اثربخشی واقعیت درمانی گروهی بر نشانگان ضربه عشق و عملکرد کلی افراد شکست‌خورده عاطفی، فصل‌نامه علمی - پژوهشی روان‌شناسی کاربردی، سال ۱۲، شماره ۱، ۱۰۲-۸۳.
- پی. بونک، آبراهام؛ ون وگت، مارک (۲۰۰۸)، روان‌شناسی اجتماعی کاربردی، ترجمه مجید صفاری نیا و پرستو حسن زاده (۱۳۹۷)، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ دلاور، مریم‌السادات (۱۳۹۱)، عوامل مؤثر بر دوستی دختر و پسر در بین جوانان شهر شیراز با تأکید بر فرایند جهانی شدن، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۳، دوره ۲، ۶۴-۴۱.
- درتاج، فریبا؛ رجبیان ده‌ریزه، مریم؛ فتح‌الهی، فیروزه و درتاج، فتنه (۱۳۹۷)، رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی و خیانت زناشویی در دانشجویان، فصل‌نامه روان‌شناسی تربیتی، سال ۱۳، شماره ۴۷، ۱۴۰-۱۱۹.
- دهقانی، محمود (۱۳۸۹)، کارایی روان‌درمانی کوتاه‌مدت تعدیل‌کننده اضطراب بر نشانگان ضربه عشق، پایان‌نامه دکتری، رشته روان‌شناسی بالینی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی تهران.
- رجبی، سوران؛ جوکار، مهناز و علی‌مرادی، خدیجه (۱۳۹۷)، اثربخشی درمان‌شناختی رفتاری گروهی متمرکز بر آسیب در کاهش نشانگان ضربه عشق در دانشجویان، دوفصل‌نامه مشاوره کاربردی، دوره ۸، شماره ۱، ۹۶-۷۹.
- رجبی، ماهرخ؛ البرزی، صدیقه (۱۳۹۶). نگاهی جامعه‌شناختی به رابطه تماشای ماهواره و دوستی با جنس مخالف. دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، ۲(۴)، ۱۵-۱.
- سترگ، طاهره (۱۳۹۶)، آسیب‌شناسی تأثیر شبکه‌های مجازی و ماهواره بر روابط زوجین، اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی، اردبیل، تابستان ۹۶.

سهرابی، فاتح؛ یوسفی، یونس و محمودی‌پناه، هژیر (۱۳۹۸)، میزان شیوع روابط عاطفی و تأثیرات ناشی از آن بر عملکرد دانشجویان دانشگاه کردستان در سال ۱۳۹۷، سومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روان‌شناسی، تهران، دبیرخانه دائمی کنفرانس، ۵ تیر.

شریف‌زاده، حکیمه؛ میرمحمدتبار، احمد و سهرابی، مریم (۱۳۹۵)، رابطه فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی و دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان و ارائه راه‌کارهای تربیتی برای کاهش آن، فصل‌نامه تربیت اسلامی، شماره ۲۲، ۸۸-۶۸.

شریف‌زاده، حکیمه السادات؛ میرمحمدتبار، سید احمد و سهرابی، مریم (۱۳۹۵)، رابطه فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی و دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان و ارائه راه‌کارهای تربیتی برای کاهش آن، فصل‌نامه تربیت اسلامی، شماره ۲۲، ۸۸-۶۸.

غفاری، داریوش؛ صیدی، محمدسجاد و رضایی، خدیجه (۱۳۹۶)، تأثیر ماهواره در بی‌ثباتی ازدواج؛ نقش واسطه‌ای دین‌داری و نگرش مثبت نسبت به رابطه با جنس مخالف، پژوهش‌نامه اسلام زنان و خانواده، سال ۵، شماره ۸، ۲۱-۹.

فتحی‌آشتیانی، علی و داستانی، محبوبه (۱۳۹۵)، آزمون‌های روان‌شناختی، ارزشیابی شخصیت و سلامت روان، تهران: انتشارات بعثت.

قادرزاده، امید؛ محمدی، فردین و محمدی، حسین (۱۳۹۶)، جوانان و روابط پیش از ازدواج، راهبرد فرهنگ، شماره ۳۸، ۳۸-۸.

لطفی، نرگس و سعادت‌شامیر، ابوطالب (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های دلبستگی با شکست عاطفی دانشجویان، پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی، سال ۶، دوره ۱، ۹۸-۱۱۲.

مبارکی، احسان و شرفی، محمد (۱۳۹۷)، بررسی رابطه بین استفاده از ماهواره، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و نگرش مجازی به دوستی با جنس مخالف قبل از ازدواج (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های شهر اراک)، فصل‌نامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال ۵، شماره ۱۸، ۱۶۶-۱۳۱.

محمودی‌پناه، هژیر؛ سهرابی، فاتح و جعفری، آیت (۱۳۹۸)، شکست عاطفی و میزان تجربه اضطراب در دانشجویان دانشگاه کردستان در سال ۱۳۹۷، سومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روان‌شناسی، تهران، <https://civilica.com/doc/919695>

مصباحی، الهام؛ امیری مجد، مجتبی؛ قمری، محمد و بزازیان، سعیده (۱۳۹۸)، تدوین مدلی برای پیش‌بینی نشانگان ضربه عشقی در دانشجویان براساس ویژگی‌های شخصیتی، طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه و کیفیت روابط دلبستگی، مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، دوره ۲۵، شماره ۱، ۵۲-۴۵.

مهران‌دیش، ندا؛ سلیمی‌بجستانی، حسین و نعیمی، ابراهیم (۱۳۹۸)، مؤلفه‌های احساس تنهایی دختران نوجوان مبتنی بر تجارب زیسته آنان، پژوهش‌های مشاوره، ج ۱۸ (۷۰)، صص، ۳۴-۴.

مظفری‌نیا، سهراب و قاسمی‌پور، مریم (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین سبک زندگی متأثر از فضای مجازی و طلاق عاطفی در شهر ایلام، فصل‌نامه پژوهشی فرهنگ ایلام، دوره ۱۸، شماره ۵۷، ۱۹۰-۱۷۲.

- مولایی، مهری و جانی، ستاره (۱۳۹۴)، رابطه اعتیاد به اینترنت با گرایش نوجوانان به جنس مخالف، رفتارهای جنسی، الکلی، خشونت، چت و هک، دوماهنامه دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، سال ۱۹، شماره ۶، ۳۴۲-۳۳۴.
- نعمتی انارکی، داوود و خطیبزاده، سمیرا (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر سرمایه‌های شبکه ماهواره‌ای بر میزان رضایت‌مندی زنان در روابط زناشویی (مورد مطالعه: شبکه ماهواره‌ای جم)، دوفصل‌نامه علمی - پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال ۵، شماره ۱۱، ۶۱-۳۱.
- نعیمی، محمدرضا (۱۳۹۰). تأثیر تعامل خانواده و ماهواره در بروز پدیده طلاق (مطالعه موردی شهرستان گرگان). فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ش ۱، ص ۱۹۱ - ۲۱۱.
- یوسفی، یونس؛ جعفری، آیت؛ محمودی پناه، هژیر و سهرابی، فاتح (۱۳۹۸). تجربه شکست عاطفی و ارتباط آن با افسردگی در دانشجویان دانشگاه کردستان در سال ۱۳۹۷، سومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روانشناسی، تهران، ۹۱۹۶۹۴/۹۱۹۶۹۴. <https://civilica.com/doc/919694>
- Aydın, B., Sarı, S. V., & Sahin, M. (2018). The effect of social networking on the divorce process. *Universal Journal of Psychology*, 6(1), 1-8.
- Barraket, J., & Henry-Waring, M. S. (2008). Getting it on (line) Sociological perspectives on e-dating. *Journal of Sociology*, 44(2), 149-165.
- Briggle, A. (2008). Real friends: How the Internet can foster friendship. *Ethics and Information Technology*, 10(1), 71-79.
- Clayton, R. B. (2014). The third wheel: The impact of Twitter use on relationship infidelity and divorce. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(7), 425-430.
- Livazovic, G., Ham, E. (2019). Cyberbullying and emotional distress in adolescents: the importance of family, peers and school. *Helikon*, 5(6), 1-9.
- Pahlavan, M., Amouzad Mahdiraji, M., Allah Yar Ahmadi, E., Asadi, M., & Ali Allah Yar Ahmadi, R. (2017). A sociological study on the effect of the virtual network (telegram) on emotional divorce among young couples (A case study of Babol Payam Noor Center). *Sociological Studies of Youth*, 8(25), 71-80.
- Poling, K. (2006). Cognitive Behavioral Therapy Modifications and Techniques Modifications for Depressed Teens: CBT Techniques to Help a Teen with a Romantic Breakup. Services for Teens at Risk Romantic Breakup. Services for Teens at Risk, STAR-Center Outreach, Western Psychiatric Institute & Clinic.
- Prelipcean, T. (2014). Saint Augustine-The Apologist of Love. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 149, 765-771.
- Rosenfeld, M. J., & Thomas, R. J. (2012). Searching for a mate: The rise of the Internet as a social intermediary. *American Sociological Review*, 77(4), 523-547.
- Rosse, R. B. (1999). The love trauma syndrome: Free yourself from the pain of a broken heart. Cambridge, Massachusetts: Published by Perseus Publishing, a member of the Perseus Books Group.
- Whitty, M. T. (2008). Liberating or debilitating? An examination of romantic relationships, sexual relationships and friendships on the Net. *Computers in Human Behavior*, 24(5), 1837-1850.